

طراحی مدل وزنی ارزیابی مسجد طراز انقلاب با رویکرد فازی^۱

حامد معزی^۲

مهران مرادی^۳

افشین امیری^۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف دستیابی به مدل وزنی ارزیابی مسجد طراز انقلاب به انجام رسید. این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی، از لحاظ رویکرد پیمایشی و از نوع مطالعات اکتشافی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق حاضر، گروهی از خبرگان دانشگاهی و اجرایی بودند که وجه مشترک آن‌ها تسلط و آگاهی کامل به مفهوم مسجد طراز انقلاب بود. گفتنی است که در فرآیند انتخاب این گروه خبره، از روش "نمونه برداری قضاوتی" استفاده شد. بر این اساس، گروهی ۱۵ نفره از خبرگان انتخاب و در تحقیق مشارکت داده شدند. ابزار اصلی جمع‌آوری داده‌ها در این تحقیق، پرسشنامه‌هایی بود که بنا به اهداف مختلف طراحی گردید و در میان جامعه آماری مورد نظر توزیع شد. گفتنی است که در این تحقیق، پرسشنامه اول با هدف شناسایی شاخص‌های مسجد طراز انقلاب به صورت باز طراحی گردید، پرسشنامه دوم با هدف غربالگری و دسته‌بندی شاخص‌های شناسایی شده به صورت بسته و بر اساس طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت تنظیم شد، و نهایتاً پرسشنامه سوم با هدف تعیین اوزان شاخص‌ها و به صورت مقایسات زوجی طراحی گردید. بعد از توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه‌ها و جمع‌آوری داده‌ها، انجام تجزیه و تحلیل‌های لازم از طریق نرم‌افزارهای اس. پی. اس. متلب و اکسل در دستور

^۱ این مقاله پیشتر در همایش «تحقق مسجد طراز و سنگر پاسداری از انقلاب اسلامی» ارائه شده است.

^۲ دانش‌آموخته دکتری مدیریت، نویسنده مسئول

^۳ دانش‌آموخته مهندسی شیمی

^۴ دانش‌آموخته مهندسی برق

کار قرار گرفت. در این فرآیند، آنالیزهایی همچون آزمون تی (t)، آزمون کولموگراف-اسمیرنوف، تحلیل عاملی اکتشافی، و فرآیند تحلیل سلسله مراتبی فازی به انجام رسید. نتایج تحقیق منجر به شناسایی ۳ دسته شاخص اصلی (شاخص‌های استراتژیک، شاخص‌های مربوط به ارتباطات بیرونی و حمایت‌های اجتماعی، و نهایتاً شاخص‌های مربوط به منابع انسانی و ارتباطات داخلی) و ۲۰ شاخص فرعی گردید و وزن آن‌ها تعیین شد. در پایان تحقیق نیز، بر اساس نتایج حاصله، ابزار ارزیابی مسجد طراز انقلاب پیشنهاد گردید.

واژه‌های کلیدی: مسجد طراز انقلاب، ابزار ارزیابی

۱. مقدمه و بیان مسئله

باعنایت به اینکه مسجد یک واحد اجتماعی کوچک، ولی نماد یک جامعه اسلامی و نمونه عینی حاکمیت ارزش‌های اسلامی است. بنابراین، تحقق ارزش‌هایی از قبیل تقوا، علم و... باید از مسجد آغاز شود. (شیرزادکبریا و همکاران، ۱۳۹۵)

مسجد بی گمان به عنوان سنگری که از آغاز بنای آن تاکنون دارای نقش فرهنگی و آموزشی و تربیتی بوده است نمی‌تواند در خصوص نسل جوان و پرسش‌گر، ساکت و بی‌برنامه باشد و از آن طرف، جوان آرمان‌خواه و زیبا طلب که تشنه مذهب و عواطف دینی است نمی‌تواند نسبت به این مکان مقدس بی‌توجه باشد. (نیکویی، ۱۳۹۷)

مسجد طراز نظام اسلامی، ترکیبی حکیمانه و دقیق است که نخستین بار توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) در پیام به نوزدهمین اجلاس سراسری نماز (در سال ۱۳۸۹) مطرح گردید (گل‌نظر و همکاران، ۱۳۹۷). برای درک درست مختصات این عنوان با مسمی، ابتدا باید تعریفی مبتنی بر منابع علمی از واژگان این ترکیب ارائه نمود. عده‌ای مقصودشان از مسجد طراز اسلامی یا مسجد طراز انقلاب اسلامی، همانا مسجدی است که کاملاً منطبق بر ویژگی‌ها و کارکردهای مسجد در صدر اسلام و خصوصاً در زمان حکومت نبوی در مدینه الرسول صلی الله علیه و آله باشد (علمدارلو و پیرانی، ۱۳۹۷). این تلقی اگرچه از لحاظ ابتناء بر روش و سیره پیامبراعظم بسیار صواب و قابل تقدیر است و حتی گاهی در ظاهر منطبق با فرمایشی از امام راحل می‌باشد که فرمودند: "امیدوارم موفق به این امر بشوید و مساجدمان برگردد به حال مساجد صدر اول"، اما نگرشی جامع و پویا نیست. به عبارت دیگر احیای تمام کارکردها و نقش‌های مسجد در عصر نبوی، امری بسیار ضروری و متین است لیکن چنانچه از فرمایش حضرت امام راحل و نظایر آن چنین برداشت شود که سقف و نهایت نقش آفرینی و کارکرد مسجد همان است که در صدر اسلام ظهور و بروز پیدا کرد و کسی حق ندارد کارکردی فراتر از آن را برای مساجد تعریف نماید، چنین برداشتی قطعاً ناصواب و عامل رکود و ایستایی خواهد بود (نوبهار، ۱۳۹۲).

با بررسی دقیق پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه مسجد طراز انقلاب اسلامی، با یک شکاف نظری و

مطالعاتی روشن در خصوص نحوه ارزیابی مساجد مواجه هستیم. بدین معنا که علی‌رغم بحث‌های گسترده پیرامون اهمیت مسجد طراز انقلاب اسلامی و کارکردهای آن، برای اینکه وضعیت و موقعیت فعلی یک مسجد در مسیر تبدیل شدن به یک مسجد طراز انقلاب اسلامی مشخص شود، ابزار علمی مشخصی در دست نیست. به بیان بهتر، در این زمینه با خلاء مدل ارزیابی مواجه هستیم. از اینرو، تحقیق حاضر بر آن است تا با اتخاذ یک رویکرد علمی و نظام‌مند، به سؤال اصلی زیر پاسخ دهد: "مدل ارزیابی مسجد طراز انقلاب به چه نحو می‌باشد؟". امید است نتایج این تحقیق بتواند ضمن ارائه یک مدل ارزیابی دقیق، در حد توان به کمتر شدن خلاء مطالعاتی فوق‌الذکر کمک نماید.

۲. اهداف تحقیق

این تحقیق با چهار هدف زیر به انجام رسید:

- شناسایی شاخص‌های ارزیابی مسجد طراز انقلاب اسلامی. دسته‌بندی شاخص‌های ارزیابی مسجد طراز انقلاب اسلامی.
- تعیین وزن نسبی شاخص‌های ارزیابی مسجد طراز انقلاب اسلامی.
- ارائه مدل ارزیابی مسجد طراز انقلاب اسلامی.

۳. روش شناسی پژوهش

این تحقیق به طور کلی اکتشافی محسوب می‌شود، چراکه به دنبال ارائه مدل ارزیابی مسجد طراز انقلاب اسلامی می‌باشد (که تا کنون چنین مدلی ارائه نشده است). همچنین، این تحقیق جزو تحقیقات میدانی است. چراکه پژوهشگر با حضور در میدان مطالعه و در میان جامعه آماری مورد نظر، اقدام به جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز کرده است. گفتنی است در میان انواع مختلف تحقیقات میدانی، پژوهش حاضر با توجه به روش اتخاذ شده در فاز جمع‌آوری داده‌ها، میدانی - پرسشنامه‌ای محسوب می‌شود. گفتنی است با توجه به اینکه نتایج این تحقیق می‌تواند در فرآیند ارزیابی مساجد مورد استفاده قرار گیرد، می‌توان گفت این پژوهش از نوع مطالعات کاربردی می‌باشد.

همچنین، لازم به ذکر است که این تحقیق در دو فاز کلی زیر به انجام رسیده است:

- فاز اول: شناسایی، غربالگری و دسته‌بندی شاخص‌های ارزیابی مسجد طراز انقلاب اسلامی.
- فاز دوم: تعیین وزن نسبی شاخص‌های ارزیابی مسجد طراز انقلاب اسلامی بر اساس متدولوژی فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی فازی^۱.

^۱Fuzzy Analytic Hierarchy Process (Fuzzy AHP)

۱. ۳. جامعه و نمونه تحقیق:

گروهی از خبرگان دانشگاهی و اجرایی بودند که وجه مشترک آن‌ها تسلط و آگاهی کامل به مفهوم مسجد طراز انقلاب بود. گفتنی است که در فرآیند انتخاب این گروه خبره، از روش "نمونه برداری قضاوتی" استفاده شد. بر این اساس، گروهی ۱۵ نفره از خبرگان انتخاب و در تحقیق مشارکت داده شدند.

۲. ۳. ابزار جمع آوری داده‌ها:

در این پژوهش، از سه پرسشنامه زیر بهره برده شد:

- پرسشنامه اول به صورت نیمه باز طراحی شد و هدف از آن شناسایی شاخص‌های ارزیابی مسجد طراز انقلاب اسلامی بود.
- پرسشنامه دوم به صورت بسته (طیف پنج گزینه‌ای لیکرت) و بر اساس شاخص‌های شناسایی شده در مرحله قبل طراحی شد و هدف از آن غربالگری و دسته بندی موانع شناسایی شده در مرحله قبل بود.
- پرسشنامه سوم بر اساس شاخص‌های نهایی شده در مرحله دوم و بر مبنای مقایسات زوجی طراحی شد و هدف از آن تعیین وزن نسبی شاخص‌های بود.

۳. ۳. ابزار و روش تجزیه و تحلیل داده‌ها:

در این پژوهش:

- در فاز شناسایی، غربالگری و دسته‌بندی شاخص‌ها، از روش‌های تجزیه و تحلیل توصیفی (فراوانی و میانگین) و استنباطی (آزمون کلموگروف-اسمیرنوف، آزمون تی، و تحلیل عاملی اکتشافی) استفاده شد. گفتنی است جهت انجام تحلیل‌های فوق‌الذکر، از نرم افزارهای اکسل (و اس. پی. اس. اس) بهره گرفته شد.
- همچنین در فاز دستیابی به وزن نسبی شاخص‌ها، از روش فرآیند تحلیل سلسله مراتبی فازی استفاده شد و جهت انجام محاسبات آن نیز، نرم افزارهای اکسل^۳، متلب^۴ مورد استفاده قرار گرفتند.

^۱Excel

^۲SPSS

^۳Excel

^۴MATLAB

۴. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها

۴.۱. شناسایی، غربالگری و دسته بندی شاخص‌ها:

در این تحقیق، ابتدا سعی شد از طریق پرسشنامه‌های باز و به کمک ۱۵ نفر از خبرگان، شاخص‌های ارزیابی مسجد طراز انقلاب اسلامی شناسایی گردد. بعد از جمع آوری پرسشنامه‌ها و حذف موارد تکراری و ادغام موارد مشابه، نهایتاً ۳۲ شاخص استخراج گردید. در جدول (۱)، این شاخص‌ها معرفی شده‌اند:

جدول (۱) شاخص‌های شناسایی شده اولیه

شاخص‌های شناسایی شده اولیه
پرداختن به مباحث تنازع بین دین و مدرنیته در مسجد
پرهیز از سنت گرایی مطلق و توجه به نواندیشی دینی در مسجد
در دستور کار قرار دادن مهارت‌های زندگی با محوریت سبک زندگی ایرانی اسلامی
بررسی چالش‌های هویتی و غنا بخشیدن و فربه نمودن امر هویت در مخاطبان خود
اصالت بخشی به رویکرد تعلیمات محوری و عبور از تبلیغات محوری در مسجد
توجه به مصلحت‌های نظام اسلامی با اجتناب از رهیافت تقابل‌های دوتایی و دو انگاری
همزمانی پرداختن به حسن فاعلی (بینش، کنش و گرایش) و حسن فعلی (رفتار متناسب با اعتقادات)
ترویج معنویت عقلانیت گرا مبتنی بر رویکرد عرفان سیاسی امام (ع) و رهبر انقلاب اسلامی (مدظله)
آموزش موفقیت عناصر انقلاب اسلامی با رویکرد میراث ایرانی، اسلامی و دنیای جدید
مسجد، در جایگاه کانون عبادت
مسجد، در جایگاه کانون تعلیم و تربیت
مسجد، در جایگاه کانون فعالیت‌های سیاسی
مسجد، در جایگاه مرکز دادخواهی و قضاوت
مسجد، در جایگاه پایگاه نظامی
مسجد، در جایگاه پایگاه تعاون و وحدت اجتماعی
داشتن هیئت امنای ترکیبی (افراد با تجربه، جوانان، نوجوانان، نماینده خواهران و ...)
محوریت امام جماعت در امور مسجد
داشتن پشتوانه مالی جهت تحقق بهتر اهداف و حرکت به سمت خودکفایی
تعامل مناسب مابین امام جماعت، هیئت امنای، کانون فرهنگی و پایگاه مقاومت
محور بودن مسجد در محله جهت انجام اموری مانند مصالحه، حل اختلاف، محرومیت زدایی و ...
استفاده مسجد از فضای مجازی جهت تبلیغ و ترویج امور دینی
برگزاری برخی از مراسمات دینی و اجتماعی در خارج از مسجد جهت تلنگر و تفکر در عامه مردم
تعامل سازنده مسجد با خانواده‌ها و مدارس
توجه خاص به جوانان و نوجوانان و تفویض مسئولیت به آن‌ها

ایجاد جذابیت برای کودکان نظیر اتاق بازی و مهدکودک در محل مسجد
ایجاد مرکز آموزش و خلق آثار هنری در راستای تقویت بسیج مسجد
ایجاد مرکز پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در مسجد
ایجاد مرکز حمایت از نخبگان و توانمندسازی علمی افراد در مسجد
ایجاد مرکز آموزش راه اندازی و مدیریت کسب و کار با رویکرد اسلامی در مسجد
پاسداشت مناسبت‌ها و یوم‌الله‌ها در روزهای مربوطه
ارتباط نزدیک با خانواده‌های شهدا و جانبازان
منصوب کردن یک روحانی باسواد، با انگیزه و انقلابی به صورت تمام وقت در مسجد

پس از شناسایی اولیه شاخص‌ها، نیاز بود تا نظرات تجمیع شده خبرگان مورد غربالگری قرار گیرد. بدین منظور، آزمون t تک نمونه‌ای انتخاب گردید. در این راستا، داده‌های حاصل از پرسشنامه شماره ۲ تلخیص و وارد نرم‌افزار SPSS شدند. اما پیش شرط استفاده از این آزمون، نرمال بودن داده‌ها و متغیرهاست. لذا، در وهله اول سعی شد تا با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف در نرم افزار SPSS، از نرمال بودن متغیرها (شاخص‌ها) اطمینان حاصل شود که نتایج آن در زیر قابل مشاهده است:

جدول ۲) نتایج آزمون نرمال بودن شاخص‌ها (کلموگروف-اسمیرنوف)

تعداد	کلموگروف اسمیرنوف	معنی داری	شاخص‌ها
۱۵	۱/۳۴۶	۰/۰۵۳	پرداختن به مباحث تنازع بین دین و مدرنیته در مسجد
۱۵	۱/۱۲۱	۰/۱۶۲	پرهیز از سنت گرایی مطلق و توجه به نواندیشی دینی در مسجد
۱۵	۱/۱۹۶	۰/۱۱۵	در دستور کار قرار دادن مهارت‌های زندگی با محوریت سبک زندگی ایرانی اسلامی
۱۵	۱/۲۱۲	۰/۱۰۶	بررسی چالش‌های هویتی و غنا بخشیدن و فربه نمودن امر هویت در مخاطبان خود
۱۵	۰/۲۹۳	۰/۰۷۱	اصالت بخشی به رویکرد تعلیمات محوری و عبور از تبلیغات محوری در مسجد
۱۵	۱/۲۹۰	۰/۰۷۲	توجه به مصلحت‌های نظام اسلامی با اجتناب از رهیافت تقابل‌های دوتایی و دو انگاری
۱۵	۰/۳۱۰	۰/۰۶۵	همزمانی پرداختن به حسن فاعلی (بینش، کنش و گرایش) و حسن فعلی (رفتار متناسب با اعتقادات)
۱۵	۰/۲۷۵	۰/۰۷۷	ترویج معنویت عقلانیت گرا مبتنی بر رویکرد عرفان سیاسی امام (ع) و رهبر انقلاب اسلامی (مدخله)
۱۵	۱/۳۲۸	۰/۰۵۹	آموزش موفقیت عناصر انقلاب اسلامی با رویکرد میراث ایرانی، اسلامی و دنیای جدید
۱۵	۱/۲۳۲	۰/۰۹۶	مسجد، در جایگاه کانون عبادت
۱۵	۱/۱۵۶	۰/۱۳۸	مسجد، در جایگاه کانون تعلیم و تربیت

۱۵	۱/۱۹۳	۰/۱۱۶	مسجد، در جایگاه کانون فعالیت‌های سیاسی
۱۵	۱/۲۷۵	۰/۰۷۷	مسجد، در جایگاه مرکز دادخواهی و قضاوت
۱۵	۱/۳۱۳	۰/۰۶۴	مسجد، در جایگاه پایگاه نظامی
۱۵	۱/۲۶۸	۰/۰۸۰	مسجد، در جایگاه پایگاه تعاون و وحدت اجتماعی
۱۵	۱/۲۲۰	۰/۱۰۲	داشتن هیئت امنای ترکیبی (افراد با تجربه، جوانان، نوجوانان، نماینده خواهران و ...)
۱۵	۱/۱۷۹	۰/۱۲۴	محوریت امام جماعت در امور مسجد
۱۵	۱/۳۱۹	۰/۰۶۲	داشتن پشتوانه مالی جهت تحقق بهتر اهداف و حرکت به سمت خودکفایی
۱۵	۱/۳۲۷	۰/۰۵۹	تعامل مناسب مابین امام جماعت، هیئت امنای، کانون فرهنگی و پایگاه مقاومت
۱۵	۱/۲۲۰	۰/۱۰۲	محور بودن مسجد در محله جهت انجام اموری مانند مصالحه، حل اختلاف، محرومیت زدایی و ...
۱۵	۱/۲۷۵	۰/۰۷۷	استفاده مسجد از فضای مجازی جهت تبلیغ و ترویج امور دینی
۱۵	۰/۲۹۲	۰/۰۶۵	برگزاری برخی از مراسمات دینی و اجتماعی در خارج از مسجد جهت تلنگر و تفکر در عامه مردم
۱۵	۱/۲۰۳	۰/۱۱۲	تعامل سازنده مسجد با خانواده‌ها و مدارس
۱۵	۰/۵۸۱	۰/۰۶۹	توجه خاص به جوانان و نوجوانان و تفویض مسئولیت به آنها
۱۵	۱/۲۰۹	۰/۲۰۹	ایجاد جذابیت برای کودکان نظیر اتاق بازی و مهدکودک در محل مسجد
۱۵	۰/۹۶۶	۰/۳۳۳	ایجاد مرکز آموزش و خلق آثار هنری در راستای تقویت بسیج مسجد
۱۵	۰/۹۴۶	۰/۱۸۷	ایجاد مرکز پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در مسجد
۱۵	۰/۲۸۸	۰/۰۸۸	ایجاد مرکز حمایت از نخبگان و توانمندسازی علمی افراد در مسجد
۱۵	۱/۱۸۶	۰/۰۹۲	ایجاد مرکز آموزش راه اندازی و مدیریت کسب و کار با رویکرد اسلامی در مسجد
۱۵	۰/۲۶۷	۰/۱۱۷	پاسداشت مناسبت‌ها و یوم‌الله‌ها در روزهای مربوطه
۱۵	۱/۰۴۵	۰/۰۷۷	ارتباط نزدیک با خانواده‌های شهدا و جانبازان
۱۵	۰/۵۶۶	۰/۰۶۹	منسوب کردن یک روحانی باسواد، با انگیزه و انقلابی به صورت تمام وقت در مسجد

با توجه به اینکه Sig. مربوط به همه شاخص‌ها بالاتر از ۰/۰۵ است، لذا می‌توان داده‌ها را نرمال فرض نمود و از آزمون پارامتریک t با هدف غربالگری شاخص‌ها استفاده نمود. بر این اساس، با استفاده از داده‌های حاصل از پرسشنامه شماره ۲ و به منظور حذف شاخص‌هایی که اهمیت آن‌ها کم است، از آزمون t استفاده گردید. در این آزمون حد آستانه ۳ و درجه اطمینان ۹۵٪ در نظر گرفته شد. نتایج آزمون t در جدول (۳) بیان شده است:

جدول ۳) نتایج آزمون t مربوط به غربالگری شاخص‌ها

شماره تی	درجه آزادی	معناداری	شاخص‌ها
۶/۶۱۴	۱۴	۰/۰۰۰	پرداختن به مباحث تنازع بین دین و مدرنیته در مسجد
۲/۲۲۷	۱۴	۰/۰۳۳	پرهیز از سنت گرایی مطلق و توجه به نواندیشی دینی در مسجد
۳/۷۸۴	۱۴	۰/۰۶۱	در دستور کار قرار دادن مهارت‌های زندگی با محوریت سبک زندگی ایرانی اسلامی
۵/۵۰۴	۱۴	۰/۰۰۰	بررسی چالش‌های هویتی و غنا بخشیدن و فربه نمودن امر هویت در مخاطبان خود
۳/۴۲۲	۱۴	۰/۰۰۲	اصالت بخشی به رویکرد تعلیمات محوری و عبور از تبلیغات محوری در مسجد
۴/۷۶۱	۱۴	۰/۰۰۰	توجه به مصلحت‌های نظام اسلامی با اجتناب از رهیافت تقابل‌های دوتایی و دو نگاری
۴/۶۹۲	۱۴	۰/۰۰۰	همزمانی پرداختن به حسن فاعلی (بینش، کنش و گرایش) و حسن فعلی (رفتار متناسب با اعتقادات)
۸/۱۷۸	۱۴	۰/۰۰۰	ترویج معنویت عقلانیت گرا مبتنی بر رویکرد عرفان سیاسی امام (ع) و رهبر انقلاب اسلامی (مدظله)
۳/۷۸۴	۱۴	۰/۰۰۱	آموزش موفقیت عناصر انقلاب اسلامی با رویکرد میراث ایرانی، اسلامی و دنیای جدید
۴/۴۷۶	۱۴	۰/۰۰۰	مسجد، در جایگاه کانون عبادت
۳/۰۹۵	۱۴	۰/۰۰۴	مسجد، در جایگاه کانون تعلیم و تربیت
۵/۰۱۴	۱۴	۰/۰۰۰	مسجد، در جایگاه کانون فعالیت‌های سیاسی
۸/۱۷۸	۱۴	۰/۳۳۳	مسجد، در جایگاه مرکز دادخواهی و قضاوت
۸/۲۲۳	۱۴	۰/۰۰۰	مسجد، در جایگاه پایگاه نظامی
۷/۱۰۰	۱۴	۰/۰۰۰	مسجد، در جایگاه پایگاه تعاون و وحدت اجتماعی
۷/۷۴۸	۱۴	۰/۰۰۰	داشتن هیئت امنای ترکیبی (افراد با تجربه، جوانان، نوجوانان، نماینده خواهران و...)
۶/۷۰۶	۱۴	۰/۰۵۵	محوریت امام جماعت در امور مسجد
۶/۹۵۲	۱۴	۰/۰۰۰	داشتن پشتوانه مالی جهت تحقق بهتر اهداف و حرکت به سمت خودکفایی
۷/۴۰۳	۱۴	۰/۰۰۰	تعامل مناسب مابین امام جماعت، هیئت امنا، کانون فرهنگی و پایگاه مقاومت
۷/۳۱۸	۱۴	۰/۰۷۸	محور بودن مسجد در محله جهت انجام اموری مانند مصالحه، حل اختلاف، محرومیت زدایی و...
۷/۲۷۴	۱۴	۰/۰۰۰	استفاده مسجد از فضای مجازی جهت تبلیغ و ترویج امور دینی
۵/۱۸۸	۱۴	۰/۱۱۶	برگزاری برخی از مراسمات دینی و اجتماعی در خارج از مسجد جهت تلنگر و تفکر در عامه مردم
۳/۷۰۴	۱۴	۰/۲۰۹	تعامل سازنده مسجد با خانواده‌ها و مدارس

۲/۴۰۶	۱۴	۰/۰۰۰	توجه خاص به جوانان و نوجوانان و تفویض مسئولیت به آنها
۳/۳۹۵	۱۴	۰/۰۶۹	ایجاد جذابیت برای کودکان نظیر اتاق بازی و مهدکودک در محل مسجد
۴/۶۱۴	۱۴	۰/۰۷۴	ایجاد مرکز آموزش و خلق آثار هنری در راستای تقویت بسیج مسجد
۶/۲۷۸	۱۴	۰/۱۱۱	ایجاد مرکز پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در مسجد
۸/۲۸۳	۱۴	۰/۰۰۰	ایجاد مرکز حمایت از نخبگان و توانمندسازی علمی افراد در مسجد
۶/۶۷۷	۱۴	۰/۰۹۱	ایجاد مرکز آموزش راه اندازی و مدیریت کسب و کار با رویکرد اسلامی در مسجد
۶/۲۶۳	۱۴	۰/۱۷۷	پاسداشت مناسبت‌ها و یوم‌الله‌ها در روزهای مربوطه
۵/۴۰۹	۱۴	۰/۲۰۸	ارتباط نزدیک با خانواده‌های شهدا و جانبازان
۴/۷۵۵	۱۴	۰/۰۰۰	منصب کردن یک روحانی باسواد، با انگیزه و انقلابی به صورت تمام وقت در مسجد

برای تحلیل نتایج این آزمون، فرض صفر و فرض یک به صورت زیر در نظر گرفته شد:

$$H_0: \mu = 3$$

$$H_1: \mu \neq 3$$

دلیل اینکه میانگین ۳ در نظر گرفته شد به این دلیل بود که در پرسشنامه شماره ۲، از طیف پنج گزینه‌ای لیکرت استفاده شد و در یک طیف ۵ نقطه‌ای، میانگین برابر با ۳ می‌باشد. با توجه به جدول فوق و فرض‌های مذکور، شاخص‌هایی که معناداری (sig.) آنها کمتر از ۰/۰۵ باشد در فرآیند تحقیق باقی مانده و بقیه شاخص‌ها از فرآیند تحقیق حذف شدند.

اما برای به کارگیری فرآیند تحلیل سلسله مراتبی فازی، نیاز بود تا شاخص‌های شناسایی شده دسته بندی شده و در مجموعه‌های مختلف قرار گیرند. جهت انجام این کار، از تحلیل عاملی اکتشافی کمک گرفته شد. در تحلیل عاملی اکتشافی برای استخراج عامل‌ها از روش مؤلفه‌های اصلی^۱ و برای چرخش عامل‌ها از روش واریماکس^۲ با نرمال سازی کیسر^۳ بهره گرفته شده است. ملاک تصمیم‌گیری در مورد دسته‌بندی شاخص‌ها، مقادیر ویژه بالاتر از (۱) و نمرات عاملی بالاتر از (۰/۴) در نظر گرفته شده است. نتایج آزمون تحلیل اکتشافی در جدول (۴) ارائه شده است. جهت نشان دادن اینکه هر شاخص در زیر مجموعه کدام عامل جای گرفته است، بیشترین بار عاملی آن شاخص با رنگی دیگر در جدول زیر مشخص می‌باشد:

^۱Principle Component

^۲Varimax Rotation

^۳Kaiser Normalization

جدول ۴) ماتریس عوامل چرخش یافته با روش تحلیل مولفه اصلی و روش چرخش واریماکس با نرمال سازی کیسر

شاخص‌ها	A	B	C	سختی اجرا
پرداختن به مباحث تنازع بین دین و مدرنیته در مسجد	۰/۶۹۰	۰/۴۱۳	۰/۱۴۷	۰/۶۸۷
پرهیز از سنت گرایی مطلق و توجه به نواندیشی دینی در مسجد	۰/۷۰۳	۰/۲۴۳	۰/۱۷۸	۰/۷۰۴
بررسی چالش‌های هویتی و غنا بخشیدن و فربه نمودن امر هویت در مخاطبان خود	۰/۲۲۹	۰/۱۶۸	۰/۱۴۰	۰/۶۴۵
اصالت بخشی به رویکرد تعلیمات محوری و عبور از تبلیغات محوری در مسجد	۰/۵۴۲	۰/۳۲۲	۰/۲۱۰	۰/۶۱۲
توجه به مصلحت‌های نظام اسلامی با اجتناب از رهیافت تقابل‌های دوتایی و دو انگاری	۰/۳۰۳	۰/۲۰۵	۰/۲۷۳	۰/۵۶۲
همزمانی پرداختن به حسن فاعلی (بینش، کنش و گرایش) و حسن فعلی (رفتار متناسب با اعتقادات)	۰/۵۸۰	۰/۰۶۲	۰/۲۳۱	۰/۵۲۰
ترویج معنویت عقلائیت گرا مبتنی بر رویکرد عرفان سیاسی امام (ع) و رهبر انقلاب اسلامی (مدظله)	۰/۶۰۰	۰/۲۰۰	۰/۵۰۸	۰/۵۶۶
آموزش موفقیت عناصر انقلاب اسلامی با رویکرد میراث ایرانی، اسلامی و دنیای جدید	۰/۶۸۷	۰/۱۸۰	۰/۳۸۷	۰/۵۶۶
مسجد، در جایگاه کانون عبادت	۰/۰۹۶	۰/۶۰۶	۰/۲۲۴	۰/۵۹۴
مسجد، در جایگاه کانون تعلیم و تربیت	۰/۰۵۳	۰/۶۱۵	۰/۵۰۲	۰/۵۴۳
مسجد، در جایگاه کانون فعالیت‌های سیاسی	۰/۴۸۷	۰/۰۶۳	۰/۰۵۳	۰/۵۸۴
مسجد، در جایگاه پایگاه نظامی	۰/۷۳۱	۰/۷۵۵	۰/۳۳۸	۰/۷۰۷
مسجد، در جایگاه پایگاه تعاون و وحدت اجتماعی	۰/۷۶	۰/۷۰۹	۰/۰۹۱	۰/۶۸۳
داشتن هیئت امنای ترکیبی (افراد با تجربه، جوانان، نوجوانان، نماینده خواهران و...)	۰/۱۶۴	۰/۳۷۲	۰/۵۳۰	۰/۶۸۸
داشتن پشتوانه مالی جهت تحقق بهتر اهداف و حرکت به سمت خودکفایی	۰/۶۰۴	۰/۲۸۱	۰/۰۸۴	۰/۵۸۸
تعامل مناسب مابین امام جماعت، هیئت امنای، کانون فرهنگی و پایگاه مقاومت	۰/۵۵۶	۰/۲۹۹	۰/۷۸۲	۰/۵۵۲
استفاده مسجد از فضای مجازی جهت تبلیغ و ترویج امور دینی	۰/۷۸۷	۰/۰۰۷	۰/۱۹۱	۰/۶۵۷
توجه خاص به جوانان و نوجوانان و تفویض مسئولیت به آن‌ها	۰/۶۵۱	۰/۲۶۳	۰/۷۱۶	۰/۶۴۶
ایجاد مرکز حمایت از نخبگان و توانمندسازی علمی افراد در مسجد	۰/۵۳۹	۰/۰۶۳	۰/۰۷۳	۰/۵۸۷
منصوب کردن یک روحانی باسواد، با انگیزه و انقلابی به صورت تمام وقت	۰/۶۲۰	۰/۰۱۵	۰/۳۱۴	۰/۶۴۳

باتوجه به جدول فوق، سه دسته کلی با مقدار ویژه بالاتر از یک استخراج شده‌اند که تمام شاخص‌ها در این سه دسته جای گرفته‌اند. بر این اساس، در جدول (۵)، بر اساس خروجی تحلیل عاملی اکتشافی، شاخص‌ها در سه دسته کلی جای گرفته‌اند و بر حسب نوع شاخص‌های جای گرفته در هر مجموعه، برای دسته‌ها عناوینی مرتبط انتخاب گردید:

جدول (۵) دسته بندی نهایی شاخص‌ها

کد	شاخص‌ها	ابعاد اصلی
F1	پرداختن به مباحث تنازع بین دین و مدرنیته در مسجد	شاخص‌های استراتژیک (m1)
F2	پرهیز از سنت گرایی مطلق و توجه به نواندیشی دینی در مسجد	
F3	بررسی چالش‌های هویتی و غنا بخشیدن و فریه نمودن امر هویت در مخاطبان خود	
F4	اصالت بخشی به رویکرد تعلیمات محوری و عبور از تبلیغات محوری در مسجد	
F5	توجه به مصلحت‌های نظام اسلامی با اجتناب از رهیافت تقابل‌های دوتایی و دو انگاری	
F6	همزمانی پرداختن به حسن فاعلی (بینش، کنش و گرایش) و حسن فعلی (رفتار متناسب با اعتقادات)	
F7	ترویج معنویت عقلانیت گرا مبتنی بر رویکرد عرفان سیاسی امام (ره) و رهبر انقلاب اسلامی (مدظله)	
F8	آموزش موفقیت عناصر انقلاب اسلامی با رویکرد میراث ایرانی، اسلامی و دنیای جدید	
F9	مسجد، در جایگاه کانون فعالیت‌های سیاسی	
F10	داشتن پشتوانه مالی جهت تحقق بهتر اهداف و حرکت به سمت خودکفایی	
F11	استفاده مسجد از فضای مجازی جهت تبلیغ و ترویج امور دینی	
F12	ایجاد مرکز حمایت از نخبگان و توانمندسازی علمی افراد در مسجد	
F13	مسجد، در جایگاه کانون عبادت	شاخص‌های مربوط به ارتباطات بیرونی و حمایت‌های اجتماعی (m2)
F14	مسجد، در جایگاه کانون تعلیم و تربیت	
F15	مسجد، در جایگاه پایگاه نظامی	
F16	مسجد، در جایگاه پایگاه تعاون و وحدت اجتماعی	
F17	داشتن هیئت امنای ترکیبی (افراد با تجربه، جوانان، نوجوانان، نماینده خواهران و...)	شاخص‌های مربوط به منابع انسانی و
F18	تعامل مناسب مابین امام جماعت، هیئت امنای، کانون فرهنگی و پایگاه مقاومت	
F19	توجه خاص به جوانان و نوجوانان و تفویض مسئولیت به آن‌ها	

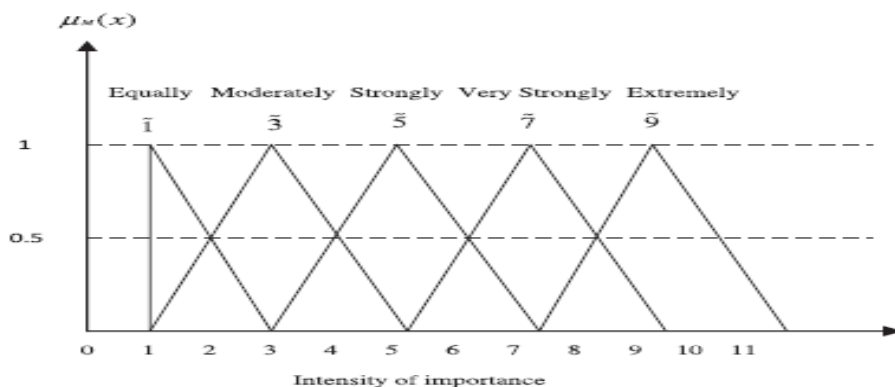
F20	منصوب کردن یک روحانی باسواد، با انگیزه و انقلابی به صورت تمام وقت در مسجد	ارتباطات داخلی (m3)
-----	---	---------------------

۲.۴. مقایسات زوجی فازی و تعیین وزن نسبی شاخص‌ها:

جهت تعیین وزن نسبی شاخص‌ها، پرسشنامه‌ای با طیف زبانی میان ۱۵ خبره توزیع شد. در این پرسشنامه، از مقیاس جدول (۶) و شکل (۱) برای مقایسات زوجی فازی استفاده شد:

جدول (۶) مقیاس مقایسات زوجی

طیف زبانی	عدد فازی
برابر	(۱ و ۱ و ۱)
کمی مهم‌تر	(۱ و ۳ و ۵)
مهم‌تر	(۳ و ۵ و ۷)
بسیار مهم‌تر	(۵ و ۷ و ۹)
کاملاً مهم‌تر	(۷ و ۹ و ۱۱)

شکل (۱) تابع عضویت فازی برای ارزش زبانی معیارها

برای شروع محاسبات، از میانگین هندسی نظرات کارشناسان استفاده شد. در زیر، نتایج نهایی حاصل از تعیین وزن نسبی ابعاد و شاخص‌ها ارائه شده است:

جدول (۷) تعیین وزن ابعاد اصلی

ابعاد اصلی	اوزان
m1	۰/۴۸۶

m3	۰/۳۰۱
m2	۰/۲۱۳

جدول ۸) تعیین وزن شاخص‌های زیرمجموعه m1

شاخص‌ها	اوزان
F5	۰/۱۵۹
F4	۰/۰۸۸
F9	۰/۰۸۰
F7	۰/۰۷۹
F12	۰/۰۷۹
F3	۰/۰۷۷
F1	۰/۰۷۵
F6	۰/۰۷۵
F8	۰/۰۷۴
F2	۰/۰۷۳
F11	۰/۰۷۲
F10	۰/۰۶۹

جدول ۹) تعیین وزن شاخص‌های زیرمجموعه m2

موانع فرعی	اوزان
F14	۰/۴۱۲
F13	۰/۱۹۷
F15	۰/۱۹۶
F16	۰/۱۹۵

جدول ۱۰) تعیین وزن شاخص‌های زیرمجموعه m3

موانع فرعی	اوزان
F18	۰/۳۷۲
F17	۰/۲۲۱
F20	۰/۲۱۳

F19	۰/۱۹۵
-----	-------

۳.۴. تعیین وزن نسبی نهایی شاخص‌ها:

در این مرحله، وزن نهایی شاخص‌ها محاسبه شده است. با ضرب وزن ابعاد اصلی در وزن نسبی شاخص‌ها، وزن نهایی شاخص‌ها به دست آمده است:

جدول (۱۱) اوزان کلی شاخص‌ها

شاخص‌ها	وزن کلی
F1	۰/۰۳۷
F2	۰/۰۳۶
F3	۰/۰۳۷
F4	۰/۰۴۳
F5	۰/۰۷۷
F6	۰/۰۳۶
F7	۰/۰۳۹
F8	۰/۰۳۶
F9	۰/۰۳۹
F10	۰/۰۳۴
F11	۰/۰۳۵
F12	۰/۰۳۸
F13	۰/۰۴۲
F14	۰/۰۸۸
F15	۰/۰۴۲
F16	۰/۰۴۲
F17	۰/۰۶۶
F18	۰/۱۱۲
F19	۰/۰۵۹
F20	۰/۰۶۴

۵. بحث، نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات

در این تحقیق سعی شد تا با طراحی و اجرایی کردن یک پژوهش علمی، هدفمند و نظام مند، مدلی وزنی جهت ارزیابی مساجد کشور در جهت رسیدن به یک مسجد طراز انقلاب طراحی گردد. در این راستا

تحقیق حاضر ۲۰ شاخص ارزیابی را در قالب سه دسته کلی شناسایی نمود و وزن نسبی آن‌ها را نیز کرد. بر اساس نتایج حاصل از تحقیق، مدل (ابزار) ارزیابی ذیل قابل ارائه می‌باشد:

جدول (۱۲) مدل ارزیابی پیشنهادی تحقیق

فرم ارزیابی مساجد کشور در جهت رسیدن به یک مسجد طراز انقلاب		
استان: شهرستان: منطقه: نام مسجد:		
وزن شاخص	شاخص‌ها	ابعاد اصلی
۰/۰۳۷	پرداختن به مباحث تنازع بین دین و مدرنیته در مسجد	شاخص‌های استراتژیک
۰/۰۳۶	پرهیز از سنت گرای مطلق و توجه به نواندیشی دینی در مسجد	
۰/۰۳۷	بررسی چالش‌های هویتی و غنا بخشیدن و فربه نمودن امر هویت در مخاطبان خود	
۰/۰۴۳	اصالت بخشی به رویکرد تعلیمات محوری و عبور از تبلیغات محوری در مسجد	
۰/۰۷۷	توجه به مصلحت‌های نظام اسلامی با اجتناب از رهیافت تقابل‌های دوتایی و دو انگاری	
۰/۰۳۶	همزمانی پرداختن به حسن فاعلی (بینش، کنش و گرایش) و حسن فعلی (رفتار) متناسب با اعتقادات	
۰/۰۳۹	ترویج معنویت عقلانیت گرا مبتنی بر رویکرد عرفان سیاسی امام (ع) و رهبر انقلاب اسلامی (مدظله)	
۰/۰۳۶	آموزش موفقیت عناصر انقلاب اسلامی با رویکرد میراث ایرانی، اسلامی و دنیای جدید	
۰/۰۳۹	مسجد، در جایگاه کانون فعالیت‌های سیاسی	
۰/۰۳۴	داشتن پشتوانه مالی جهت تحقق بهتر اهداف و حرکت به سمت خودکفایی	
۰/۰۳۵	استفاده مسجد از فضای مجازی جهت تبلیغ و ترویج امور دینی	
۰/۰۳۸	ایجاد مرکز حمایت از نخبگان و توانمندسازی علمی افراد در مسجد	
۰/۰۴۲	مسجد، در جایگاه کانون عبادت	
۰/۰۸۸	مسجد، در جایگاه کانون تعلیم و تربیت	
۰/۰۴۲	مسجد، در جایگاه پایگاه نظامی	
۰/۰۴۲	مسجد، در جایگاه پایگاه تعاون و وحدت اجتماعی	
۰/۰۶۶	داشتن هیئت امانا ترکیبی (افراد با تجربه، جوانان، نوجوانان، نماینده خواهران و...)	شاخص‌های مربوط به منابع انسانی و
۰/۱۱۲	تعامل مناسب مابین امام جماعت، هیئت امانا، کانون فرهنگی و پایگاه مقاومت	

ارتباطات داخلی	توجه خاص به جوانان و نوجوانان و تفویض مسئولیت به آنها	۰/۰۵۹
	منصوب کردن یک روحانی باسواد، با انگیزه و انقلابی به صورت تمام وقت در مسجد	۰/۰۶۴

منابع و مأخذ

۱. شیرزاد کبریا، بهارک؛ جعفری، محمدرضا؛ اکبری، طاهر. (۱۳۹۵). بررسی و شناسایی کارکردهای تربیتی مسجد طراز اسلامی از دیدگاه مسیولین مساجد استان سمنان، دومین همایش ملی آسیب شناسی تربیت اخلاقی در نظام آموزشی ایران، میبد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد میبد.
۲. علمدارلو، میلاد؛ پیرانی، سمیه. (۱۳۹۷). آسیب شناسی مساجد با توجه به نحوه حضور زنان در آنها مطالعه موردی (مسجد توفیق، مسجد الرضا، مسجد جوادالائمه، مسجد جامع رضوی آبکوه، مسجد حسینی آبکوه) در شهرستان مشهد، کنفرانس عمران، معماری و شهرسازی کشورهای جهان اسلام، تبریز، دانشگاه تبریز - دانشگاه شهید مدنی آذربایجان - دانشگاه علمی کاربردی شهرداری تبریز.
۳. گل نظری، علیرضا؛ ملکان، احمد؛ ملکان، جواد؛ شعبانی نژاد، جعفر. (۱۳۹۷). راهبردهای ارتقای عملکرد مسجد به عنوان یک نهاد مردمی با استفاده از تکنیک QSPM، اولین همایش بررسی چالش‌ها و ارائه راهکارهای نوین مدیریت شهری، تهران، سازمان بسیج شهرداری تهران.
۴. نوبهار، رحیم. (۱۳۹۲). رابطه نظام اسلامی و مساجد، قم: موسسه فرهنگی تبیان.
۵. نیکویی، علی. (۱۳۹۷). مسجد نمونه والگو از منظر آیات و روایات، دومین کنفرانس بین المللی نوآوری و تحقیق در علوم انسانی، مدیریت و معارف اسلامی، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی.